

התנהגות נורמלית - במושגים ישראלים

מחקר חדש קובע כי המלחמה אינה נתפסת בעיני רוב הגברים הישראלים כחוויה משברית או מהפכית, אלא כהתנסות המשולבת בסדר החיים הרגיל והממוסד

במלחמת יום הכיפורים, ולרוב נטלו חלק פעיל בקרבות. הנחת העבודה הראשונית שלה הייתה פשוטה: חשיפה לחוויות מלחמה – ובמיוחד מלחמה קשה כמלחמת יום הכיפורים – מותירה צלקות עמוקות למשך זמן רב. החוקרת רצתה לברר מהי עוצמת השפעה של החשיפה למלחמה, באילו תחומים היא משפיעה, עם אלו גורמים אחרים היא מתקשרת ועוד.

להפתעתה הרבה התברר לחוקרת כי הנחת המחקר שלה הייתה שגויה: בניגוד לאותה הנחה ובשונה מהאמירות הרווחות והמקובלות בחברה הישראלית, מגלה לנו ספרה של לומסקי-פדר כי המלחמה אינה נתפסת בעיני רוב הנחקרים כחוויה משברית או מהפכית, אלא כהתנסות המשולבת בסדר החיים הרגיל והממוסד, כלומר היא מוכלת אל תוך החיים הנורמליים... כחוויה ה"מנורמלת" אל תוך החיים. (עמ' 156)

בניגוד, איפוא, לזיכרון הקולקטיבי-ציבורי שיש למלחמת יום הכיפורים – מלחמה שהוגדרה כטראומטית, כ"יעידת אדמה", כ"שבר", וכיוצא באלה מושגים מתחום האסונות והמשברים – מתברר שברמה האישית, לפחות בקרב רוב נחקריה של לומסקי-פדר, אין המלחמה הזאת נתפסת כאירוע שהטביע את חותמו בחייו של הפרט. היא לא עירערה תפיסות עולם ולא גררה שינויים במהלך החיים האישיים.

מסודר ורציף, שלא היה קיים ולו גם מכוון מחקר אחד שמתמקד ומתמחה בנושאים אלה, ושלא הייתה קיימת ספרות מקצועית ענפה בתחום. יש לומר בסיפוק שמצב זה השתנה באופן ניכר בשני העשורים האחרונים, וכיום כבר קיימים גוף ידע רחב וספרות מקצועית ענפה למדי. לתוך שדה פעילות מתרחב זה נוספה עתה תרומתה החשובה של עדנה לומסקי-פדר בספרה "כאילו לא הייתה מלחמה".

זהו ספר המבוסס על עבודת הדוקטורט (בסוציולוגיה) של המחברת. כפי שהיא מעידה על עצמה – כתיבת הספר הזה הביאה אותה למחוזות לא שגרתיים עבורה: הן בשל ניסיונה כאישה לחקור את חוויות המלחמה של גברים ישראלים (ומי כמונו יודע עד כמה עולמם של המילואימניקים הקרביים בישראל הוא עולם גברי!) והן בשל הבחירה שעשתה – לחדור אל מחוזות מחקר הנפש של היחיד, אף שאין היא באה מתחום הפסיכולוגיה, אלא מתחום הסוציולוגיה. על אף ששתי "יסטיות" אלה אכן מולידות פה ושם הטיות מסוימות (ועוד אחזור ואצביע עליהן), ניתן לומר כי ככלל השכיחה לומסקי-פדר לשמור במחקרה על נייטרליות, על ניתוח מדויק ועל פרשנות זהירה.

לומסקי-פדר ביססה את מחקרה על 63 ראיונות אישיים עם גברים בשנות ה-40 לחייהם, ששירתו כחיילים וכקצינים

סקירת ספרה של עדנה לומסקי-פדר "כאילו לא הייתה מלחמה", בהוצאת מאגנס, האוניברסיטה העברית

אל"ם (מיל') ד"ר ראובן גל

את ספרה של עדנה לומסקי-פדר "כאילו לא הייתה מלחמה: סיפורי חיים של גברים ישראלים" קראתי בשקיקה ובעניין רב – לא רק משום היותי גבר ישראלי שידע מספר מלחמות (כמוני יש רבים וטובים בארץ), אלא גם מתוך סיבה אישית מיוחדת: לפני שנים לא מועטות, עם פרישתי מצה"ל לאחר מסלול מגוון, החלטתי להקים מכון מחקר במקום מגוריי (זכרון-יעקב), שיתמקד בנושא מרכזי אחד בלבד: חקר ולימוד ההשפעות שיש למציאות הצבאית-ביטחונית בארץ – מלחמות תכופות, שירות צבאי דומיננטי, שנות מילואים ממושכות, אירועי טרור שכוחים, מתח ביטחוני רצוף, משפחת שכול ההולכת וגדלה בהתמדה וכיוצא באלה – על כל מגזרי החברה הישראלית, ובכללם: בני נוער, חיילים, הוריהם, משפחות, אנשי צבא קבע ונפגעי טרור.

לפלא היה בעיניי שנושא כל כך מרכזי בהווה הישראלית לא זכה במשך שנים רבות למחקר

הפסיכולוג הראשי בצהל (ראש מוד"ה) בשנים 1976-1982. כיום עומד בראש 'מכון כרמל למחקרים חברתיים' שבזכרון-יעקב

יום הכיפורים (וכיום היו רופא קרדיולוג).
 "בחיים עושים למלחמה ביי-פאסי", ואילו
 לומסקי-פדר מנתחת את התופעה הזאת
 במילותיה: "למלחמה משמעות של יהויה
 גבולית, הממוקמת 'מחוץ ובתוך' החיים,
 המכונה בספרות האנתרופולוגית 'יהויה
 לימינלית'". (עמ' 156)

הקורא הביקורתי אינו יכול שלא להעלות
 כמה שאלות נוקבות הן ביחס לשיטת
 המחקר והן ביחס לניתוחיו ולממצאיו:
 האם הנבדקים, שעליהם מסתמכת
 לומסקי-פדר במחקרה זה, אכן מייצגים
 את אוכלוסיית הגברים בישראל בעלי
 הרקע הקרבי או שהתנסו במלחמה?
 נבדיקה של לומסקי-פדר לוקטו – על-פי
 עדותה – בתהליך דגימה לא שיטתי ('יכדור
 שלג' או 'חבר מביא חבר'). הם משתייכים
 כמעט כולם לשכבת האליטה החברתית-
 כלכלית-השכלתית בישראל (עמ' 18),
 ואיש מהם לא נפצע או נפגע (הן אישית
 והן משפחתית) במלחמת 1973. האם
 הייתה החוקרת מקבלת תמונה דומה,
 אילו ריאיינה, למשל, את ניצולי חטיבה
 16 מקו בר-לב, את פדווי השבי ממלחמות
 ההתשה ויום הכיפורים או אפילו את
 "בוגרי" האינתיפאדה? האם גם אז הייתה
 מגיעה למסקנה ש"כאילו לא הייתה

המלחמה, השתקפות המלחמה בתרבות
 וכדומה. את כל זאת עושה המחברת
 במיומנות ובדקדקנות (לעיתים רבה מדי
 ותוך חזרה על דברים) ומשלבת בניתוחיה
 ציטוטים מרתקים מדברי החיילים שהיא
 ריאיינה. הקורא מוצא עצמו לא אחת
 מזדהה עמוקות עם הציטוטים המקוריים,
 הנשמעים מוכרים וקרובים ו"ישראליים"
 כל כך, יותר מאשר עם הניתוחים המלומדים
 שמציעה המחברת. כך, למשל, העיד לוחם
 גולני, שהשתתף בקרבות הרמוון במלחמת

היא לא שינתה ערכים, לא עיצבה קריירה
 מקצועית ולא השפיעה על יחסים במשפחה
 או על יחסים בין-אישיים בכלל. (עמ' 46)
 הממצא הזה – גם אם נשמע מפתיע ובלתי
 צפוי – אינו חדש. בסדרת מחקרים, שבוצעו
 לפני כעשור במכון הישראלי למחקרים
 צבאיים (אותו מכון מחקר בזכרון-יעקב,
 שהוזכר בראשית המאמר הזה בהקשר
 אישי) כבר נתגלו ממצאים דומים להפליא
 לא רק בקרב יוצאי מלחמת יום הכיפורים,
 אלא אפילו אצל גברים ישראלים שחוו
 שלוש חוויות מלחמה (יום הכיפורים,
 לבנון והאינתיפאדה). הספר אכן מאזכר
 את הממצאים הקודמים האלה ואף שב
 ונותן להם תוקף חוזר.

אבל עדנה לומסקי-פדר לא הסתפקה רק
 בגילוי ה"יסוד" הזה ("כאילו לא הייתה
 מלחמה"), אלא לקחה על עצמה אתגר
 גדול בהרבה – לנסות להסביר את תופעת
 ה"כאילו" הזאת, להצביע על "מנגנוני
 הנירמול" שמאפשרים אותה, ובמקביל
 – לזהות ולתאר גם את אופיו של "הקול
 האחר", של אותו מיעוט בקרב הגברים
 הישראלים, שהושפע מחוויית המלחמה
 ועוצב על-ידה.

בסדרת פרקים, הבנויים נדבך על גבי
 נדבך, ותוך שימוש בשלל מושגים עשיר
 מתחום הסוציולוגיה והאנתרופולוגיה,
 מתמודדת המחברת עם שאלות יסוד
 בחברה הישראלית, כגון אתוס הלוחם,
 דימוי הגבר הישראלי, הלגיטימציה של

היה קשה, אבל מוכרחים לחזור לשגרת החיים...

"רשאי" בחברה הישראלית להיות מושפע ממלחמה?!

תת-פרק מעניין במיוחד בספר הוא זה העוסק באבות ובנים בהקשר לחוויות המלחמה (עמ' 144-155). חיילים-בנים "מגלים" במהלך המלחמה את חשיבותם של אבותיהם או את התפקיד ההורי-אבהי שממלא המפקד עבור חייליו ברגעי האמת או את ניפוץ המיתוס של "האבות המייסדים", ואפילו את המשמעות החדשה של השואה עבורם כדור שני להוריהם הניצולים.

ואכן, ההסבר העיקרי למצא המפתיע, כביכול, של "כאילו לא הייתה מלחמה" נעוץ כנראה בעובדה שחוויות המלחמה של הגבר הישראלי כפרט אינה מנותקת ואיננה נפרדת מחוויות השואה והמלחמה של החברה הישראלית ככלל. הזיכרון הקולקטיבי של השואה – יחד עם התזכורות החוזרות ונשנות מאז 1973 (של"ג, אינתיפאדה, מלחמת המפרץ, דרום לבנון, אירועי הטרור, אסון המסוקים וכדומה) – כל אלה "בולעים" ו"ממסכים" את חוויות המלחמה החד-פעמית שחווה הפרט במלחמת יום הכיפורים והופכים אותה לחלק בלבד, למרכיב אחד מיני רבים, במהותו הישראלית.

בכך שונה המציאות הישראלית מזו האמריקנית, למשל, שם חזרו יוצאי וייטנאם מהגיהינום הווייטנאמי אל האופוריה האמריקנית, ולפיכך (בשילוב עם סיבות נוספות) נחרטה בהם חוויות המלחמה היא כדבר יוצא דופן, מיוחד, משברי. מנקודת ראות זו, איפוא, ה"נירמול" שעליו מדברת עדנה לומסקי-פדר הוא במונחים ישראליים בלבד. ואולי חוקר חיצוני לגמרי, לא ישראלי, היה מגיע למסקנה שהחברה הישראלית כולה – על גבריה ונשיה, צעיריה וקשישיה – היא חברה לא כל כך "נורמלית", המתנהגת כבר לאורך שנים כאילו לא הסתיימה המלחמה...

תמכור את מניות אלביט ותקנה אופציות דיסקונט...

להתרכזו דווקא במיעוט שמבין המרואיינים במחקר זה – אלה שעבורם המלחמה הייתה דווקא טראו-מטית, משברית ומעין "לידה מחדש"? כיצד ממשיכים גברים אלה להתמודד עם יציאה למילואים? (רובם עזבו את יחידותיהם המקוריות). כיצד השפיעה המלחמה על עמדותיהם הפוליטיות? (אחדים מהם הפכו להיות "אקטיביסטים" בשמאל). איך משפיעה חוויות המלחמה שלהם והתמודדותם איתה על צורות ההתמודדות שלהם עם

מלחמה?!

שאלה אחרת היא, האם הצליחה החוקרת – על אף זהירותה ומודעותה לעניין – לא להכניס את עצמה לפרשנויות ולהטיות הנובעות הן מהיותה חוקרת חיצונית, הן מהיותה רחוקה מרחק רב מכל ניסיון קרבי-מלחמתי והן מהיותה אישה המראיית גברים בשאלות "אינטימיות" של חוויות המלחמה?

השוואה למספר תעודות שנכתבו על-ידי גברים ישראלים, שחוו בעצמם את חוויות המלחמה – גם אם יצאו ממנה, כנחקריה של לומסקי-פדר, ללא פגע נראה לעין – מציגה תמונה שונה לחלוטין. (ראו, למשל, את ספרו של יובל נריה "אש"). יתר על כן, האם אין מסקנותיה של המחברת "מתנקזות" לחלוקה דיכוטומית מדי, דו-קוטבית מובהקת מדי? נראה כאילו מרואייניה של לומסקי-פדר נחלקים לאלה שהמלחמה "עשתה להם" ולא להם שלא; ל"זיהורים" ול"חגיגים" (עמ' 9); ל"חוויה קרובה" לעומת "חוויה

חיילים-בנים "מגלים" במהלך המלחמה את חשיבותם של אבותיהם או את התפקיד ההורי-אבהי שממלא המפקד עבור חייליו ברגעי האמת או את ניפוץ המיתוס של "האבות המייסדים", ואפילו את המשמעות החדשה של השואה עבורם כדור שני להוריהם הניצולים

קשיים אחרים, יומיומיים, בחייהם: עדנה לומסקי-פדר חוזרת ונוגעת שוב ושוב ב"קול האחר" הזה, שעולה מקרב מרואייניה, אולם היא עושה זאת כדי להציג את היוצא מן הכלל המעיד על הכלל ומתמקדת בעיקר במשמעויות החברתיות-סוציולוגיות של קול זה. (מי

רחוקה" (עמ' 103); להנחת מוצא "משברית" לעומת הנחת ה"התנרמלות". כאילו לא קיימת אפשרות האמצע, של התנדדות ושל שילוב, של חוויה "רחוקה" בימים כתיקונם, אבל "הצתה מחודשת" (ריאקטיבציה) עם כל אירוע טרור או נפילת "סקאדים". ואולי באמת מעניין